

sőt lehetetlenség, mint külső erővel kényszeríteni a lelkiismeretet és a lelket, aki felett hatalommal csak teremtője bír.“

Jézus vallomása: „Én azért születtem és azért jöttem e világra, hogy bizonyosságot tegyek az igazságról“ (Jn 18,37).

Dávid Ferenc is védelmezi az igazságot: „Semmi oka sincs a világnak azok ellen lázongani, akik a különböző úton-módon eltemetett igazság napfényre hozatalára törekednek.“

Jézus a Golgotán lett óriássá, Dávid Ferenc a dévai várbörtönben lett naggyá. Ott tettek bizonyosságot mindarról, amit vallottak, hirdettek és cselekedtek.

Egyházunk hálás lélekkel idézi emléküket. Azzal ünnepli e nevezetes évfordulót, hogy ad híveinek eszményeket, célokat és ihlető erőt. Próféták, hősök és Jézus életében élénk állítja azokat az ideálokat, melyek által a jellem és a munka felbecsülteik. Az egyház hív minden embert, hogy jöjjenek az Istenországa megvalósításában segíteni, s ebben megmutatja azt a célt, mely megváltoztatja az értelmét mindannak, amit az ember tesz. Közös hitben és közös célért munkálkodva az Egyház közvetíti, emberi életeken átszűrve, Isten átformáló erejét. Én pedig hívom a gyülekezetet az emlékezés asztalához. Ámen.

KOLCSÁR SÁNDOR

A MEGGYŐZŐDÉS APOSTOLA

A 400 évvel ezelőtt meghalt Dávid Ferencre, egyházunk alapítójára emlékezni jöttünk ide, magas Déva várába. — Vitázó kedvemben beszállok azzal a felfogással, mely azt vallja, hogy „mint az idő, a tér is feledést szül“. — Jakab Elek neves történetírónkkal mondom, hogy „a koruknál messzebb látó nagy és bátor lelkek egyetlen szép gondolatja sem veszhet el.“ — Ezt a felfogást igazolja a mi emlékezésünk is, azoknak emlékezése, akik bel- és külföldről elzarándokoltunk ide a ballada megénekelte várba. — Ma meggyőződéssel mondhatjuk el, hogy Dávid Ferenc bár időben egyre távolabb kerül tőlünk, térben azonban mind ismertebb és tiszteltebb személyisége az egyetemes kultúrtörténetnek. Ezt a megállapítást igazolandó szólaltatok meg a következőkben Dávid Ferencet és életművét méltató tudóst, teológust és író, kortársat és jelenünk vallomástevőjét. Scheseus Christian, a szászok „Janus Pannoniusa“ a hozzá írt versében „e hanyatló föld örök éké“-nek nevezi. Jakab Elek a halála 300. évfordulójára írt könyvének lapjain többek között így ír: „Köszönjük néked, nagy főpásztorunk, a jótéteményeket, miket egyházunk általad élvez; a dicsőséget, amit nekünk lángelméddel szereztél; a nagy lelket, amivel a fejedre tett töviskoszorút viselted; a szenvedéseket, miket kiállottál. A történet fog igazságot szolgáltatni Neked.“ Szerb Antal „a magyar reformáció legkiemelkedőbb alakjának“ nevezi, akiben „legerősebb volt az igazság vágya és az istenkereső szenvedély“. Wilbur amerikai unitárius történész megállapítása szerint: „A legékesebben szóló és leghíresebb prédikátor és a legtekintélyesebb hitvitázó volt Erdélyben, akinek elméje mindig nyitva állott a haladás számára. Ő volt a korai

* Elhangzott Dávid Ferenc halála 400. évfordulója alkalmából, aug. 12-én tartott zsinati istentiszteleten.

unitárius vezérelkek között az egyetlen, aki szellemileg a XX. század unitáriusai között is teljesen otthon érezné magát.“ — Arthur Long mai unitárius teológus így fogalmaz: „Az ésszerű kereszténység apostola, a türelem és a vallásszabadság legkorábbi szószólója.“ Méliusz József mai magyar író *Sors és jelkép* c. könyvében így méltatja a dévai mártírt: „Dávid Ferenc a hitvitázó s gondolatra térítő, a fantaszta, és a lelkiismereti szabadság bajnoka, ma már úgy is mondhatnánk, az emberi jogok bajnoka.“ Tóth István költő és műfordító nagy tisztelője „az igazságkeresés fanatikus és tragikus hősenek“, mondja.

Dávid Ferenc és életműve megbecsülést szerzett magának. Nemcsak a földdarab népe tiszteli és értékeli, hanem mindazok, akik hívei a meggyőződés nyílt és bátor megvallásának, a lelkiismeret szabadságának szerte a nagy világban.

Ezen a napon azonban a mi feladatunk nem az, hogy a Dávid Ferencről szóló megnyilatkozásokat idézzük fel, hanem az, hogy vizsgálat tárgyává tegyük azokat, amelyek őt megbecsültté tették. Három jellegzetesen dávidi vonást emelek ki:

1. igazságszerető ember
2. rettenthetetlen ember
3. következetes ember

1. Dávid Ferenc felelősen élő és gondolkozó ember volt. Felelősségmótvumának mozgatórugója: végtelen igazságszeretete. A fentieket igazolja egész belső fejlődésvonala, ez magyarázza meg a teológiai felfogásának változtatásait, egész életvitelét. Amiért egyesek állhatatlansággal vádolják, az benne a legvonzóbb. Ugyanis a lelkiismerettel nem tudott egyetlen pillanatra is konfliktusban élni. A megismert igazságot bátran szólotta szószékeken, hitvitákon, országgyűléseken, iskolákban és írásai-ban. Nem volt zárt körben élő ember, látó és halló ember volt, aki figyelt és tapasztalt. Voltak példaképei, nagyszerű emberek, szellemi rokonok. Így nagy tisztelettel beszél az angliai Beliard Jánosról, aki bátran szállott szembe a szentháromságtan képviselőivel; Erasmusról, aki írásai-ban az Isten felől való okoskodó tudományt ítélte meg; Szervét Mihályról, ki tudós és Isten igazságának tudakozója volt, kit az igaz hitnek vallásáért Genfben megégettek; Gentilis Bálintról, ki „az igaz tudományt megerősítő“; Ochinus Bernátról, aki „az írásai-ban minden igazságot megjelentetett.“ — Ezek az emberek soha mást, mint a meggyőződéssel, a lelkiismerettel egyezőt nem vallottak és vállaltak. Dávid Ferenc, aki a szellemi rokonságot ezekkel soha meg nem tagadta, lehetett-e más, mint azok? Nem! A lelkiismeret szavát követte, a meggyőződés útját járta felelősségtudattal.

Dávid Ferenc, híven a korhoz, a vallásos igazságokat a Bibliából igazolta. A Biblia alapos ismerőjeként vallotta, hogy „semmi sincsen az egész derék szentírásban világosabb és nyilvánvalóbb tudomány, mint az egy Istenről való tudomány“. Ezt a tudományt a niceai zsinat és Athanasius püspök credója hamissá tette, vallotta Dávid Ferenc. A Biblia alapos elemzése nyomán a következőkben fogalmazza meg leglényegesebb vallásos tételeit:

- a) Egy az Isten és mindnyájunknak Atyja.
- b) Higgyük Jézus Krisztust Isten fiának lenni.
- c) A szentlélek Istennek lelke, mert Istentől vagy.

Alapvető vallásos tételeit zsinórmértékül ajánlja a hű keresztényeknek, mert felfogása szerint belső megújulásra van szüksége az anyaszentegyháznak. Ezt a megújulást pedig a valóban vallásos lélek biztosíthatja. A zűrzavaros babiloni állapotokra utalva, keserű szájjal fakad ki a képmutatás láttán: „Isten beszéde oly foganatlan, hogy egy néhány ezer közül sem találnál egyet, ki volta szerint igaz kereszténynek mondattatnék, noha azt a nevet viselik mindnyájan.“ Az anyaszentegyház jövőendő épülése érdekében, és azért, hogy az ember az ő lelki békességében kárt ne valljon, indokolt.

- a. kutató elmével vizsgálni a Bibliát és annak igaz értelmét;
- b. azon munkálkodni, hogy hű pásztor legyen minden keresztény a tudományban, valamint a kegyes és helyes életben;
- c. a keresztény ember előtt legyen világos, hogy Isten azt kívánja, hogy jócselekedetekkel igazolja az ő hitét. Ez a hit pedig olyan legyen, mely Pál apostol szerint „szeretet által cselekedjék“.

Dávid Ferenc példamutatással azt cselekedte és élte, amit leírt és amiről szólt. Cselekedte ezt az egész reformátori működése alatt, a dévai Golgotáig. Érettségről tett tanúságot, mert felelős, igazsága mellett megálló ember volt.

2. Dávid Ferenc az igazság mellett való megállásban rettenthetetlen volt, mert bátor ember volt. Az igazság mellett megállóktól az élet bátorságot követel. Bátran kiálthatta oda elleneinek, a megalkuvóknak, a félúton járóknak és megállóknak: az igazság nem az érvelők sokaságában van, hanem az érvek, a tények meggyőzőerejében. Pere alkalmával súlyos beteg, de logikája éles. Metsző hangon utasítja vissza az ellene felhozott rosszhiszemű vádakát; „Azt prédikáltam, hogy az az istentisztelet, mely Isten ígében prédikálva nincs, Isten előtt nem kedves.“ — Börtönében írott elégiáját a lelkiismereti szabadság proklamációjának nevezhetjük. Valóban méltóság szárnyal ezekben a messze zengő szavakban: „Csak igazat szóltam, a hazug misztériumoknak ellene voltam...“ Igen, Dávid Ferenc ellene volt a vakság-hitnek, jobban mondva szolgál elhívésnek, a hazugságnak, az észbeli tévelygésnek és az üres babonának. Lelke teljességével azt igényelte, „amit józan eszünk szava mond“.

A szellemi éretlenség hívei, az inkvizíciós szellem kislelkei, a kegyetlenség, a mohóság, az önzés, az uniformizálás követői, a lelkiismereti szabadság ellenségei a logika, a bátorság hangját nem tűrték. Félték tőle s ide Déva várába zárták. Tették ezt abban a reményben, hogy a világ elfelejti ezt a szemükben felforgató, gyűlölt ellenséget. Számításaikban azonban csalódtak, mint csalódtak Jézus ellenségei is, és mindenkor csalódnak azok, akik a tiszta lelkiismerettel cselekvőket elhallgattatni igyekeznek. Elismerjük, voltak sokan; nagyon sokan, akik, amikor úgy látták, hogy süllyed a hajó, hogy az igazságért szenvedni kell, a mentsük, ami menthető elve vagy elvtelensége alapján megfutottak. Voltak azonban sokan, az igazolás mi vagyunk, azok, akik ma ide jöttünk ezen az esős napon e hazából és a messzi nagy világ különböző országaiból, hogy Dávid Ferenc szelleme, a testtel, a meggyötört és összetört testtel nem halt meg. Sokan vagyunk, „akik megtartották azt, amit igaznak vallottak“, akiket „sem a mennyköve, kardja, keresztje a pápának s a halál“ sem tudott megfélemlíteni és eltántorítani az igaz hittől, a meggyőződésünk-

től. Ezt jöttünk elmondani a 400 éve meghalt szellemének, a rettenthetetlen, bátor embernek, a történelem, az emberi szellem szabadsága nagy prófétájának, Dávid Ferencnek.

3. Dávid Ferenc személyiségének másik nagyszerű vonása a következetessége. Ez is a nagy emberek vonása. A kis lelkeké az ellentmondásosság. A következetesség ismérvei: jóakarata, türelmesség, szelídség, nyíltság, őszinteség. Dávid Ferenc jóakarata megnyilatkozik a vallásos szabadság terén hozott különböző okmányok szellemében, soraiban. Alapvető joga minden embernek az, hogy azt a vallást gyakorolja, mely elfogásával megegyezik. Türelmessége, szelídsége a hitviták során jut kifejezésre. Méliusz Juhász Pétert, teológiai vetélytársát nemegyszer inti a szelíd, türelmes hangvételre. Mert a türelmetlenség, a szabad véleménynyilvánítás jogának tagadása, elfojtása ellenkezik az isteni és emberi joggal. Nyílt és őszinte lélek volt. Szava egysíkú szó volt. Nem volt azoknak hátsó értelme, nem volt azokban semmi homály, alattomos gondolat, kísérteties árnyék. Az igazság „megszállottja“, de mindenkinek igazságosan mér. Tiszteletreméltó benne az, hogy nem fenyeget, nem oszt börtönt, halált, hanem megértéssel, jóakarattal, szeretettel közelít barát és ellenség felé egyaránt.

Dávid Ferenc életműve, melyben ragyogóan jut kifejezésre az Ő igazságszeretete, rettenthetetlensége, következetessége, kiváló segítséget nyújt nekünk, mában élőknek tennivalóink és örök emberi magatartásunk formálásában. Azzal, amit ma az unitáriusok vallanak, Dávid Ferenc szelleméből táplálkoznak; mint az értékkereszténység szószólói, hiszszük azt, hogy az ember saját életével terjeszti vagy bomlasztja a kereszténységet; meggyőződéssel valljuk, hogy a kereszténység terjesztésére a legfőbb bizonyágtétel nem a dogmák nagyhangú hirdetése, hanem a jócselekedetekben gazdag élet, példamutatás; nem a különböző keresztény irányzatokhoz tartozók közötti féltékenykedés, türelmetlenség, kizárólagosság, kisszerűség; az értékkereszténység elutasít minden „egyedül üdvözítő tant“, minden túlzást, hódítást, korlátoltságot, legyen az akár faji, akár nemzeti vagy felekezeti. Meggyőződéssel valljuk, hogy a keresztény ember legszebb feladata az Isten- és emberszeretet világának építése; ennek a szüntelen gazdagodó világnak építését az állítások hitével végezzük, különös jelentőséget tulajdonítva annak, amiben hiszünk, annak, ami az életet a kiteljesedés felé vezeti. Ezt a szolgálatot azzal a meggyőződéssel, hozzáállással végezzük, mint tette Dávid Ferenc, aki soha, semmi körülmények között az igazságait meg nem tagadta. Célunk eléréséhez segítségünk a türelem, a jóakarata, a hűség. A dávidferenci életműben való elmélyedés alapján ezt szűrtem ki magamból és hirdetem meg itt, a mi Golgotánkon, az emlékezés perceiben.

Egy emberrel állunk szemtől szembe, akinek vallásos nézetei bár XVI. századiak, de személyiségének vonásai maiak. Mintegy összegezőképpen elmondhatjuk Zoványival: „lángelme, páratlan tudású, vaslogikájú, csodálatos ember volt, a legragyogóbb szellemtörténeti nagyság“.

Halála óta 400 év múlt el. Itt a hegyen, ebben a várban halt meg. Magányosan, szeretteitől, híveitől elszakítva — szeretteiért, híveiért, az emberért. A tegnap, a ma és a holnap emberéért. Halála nem vereség volt, hanem diadal. Mert halálából virágzott ki az Ő soha el nem halvá-

nyuló élete. Áldott legyen a mi egy Istenünk, aki nekünk adta, elsősorban e földdarab népének: a lelkiismereti szabadság, a meggyőződés, az igazság melletti megállás rettenthetetlen apostolatát, Dávid Ferencet.*

SZÁSZ FERENC

„MINT A FA ÁGA, AZ IGAZAK KIVIRÁGOZNAK“

Péld 11,28/b

A természeti világ egyik legszebb ajándéka a virágnylás. Évenként megisméltődő csodáiban gyönyörködve megszépül a lélek, s friss színt, ragyogást nyer életünk. Jeltelen évfordulóit megüljük kora márciusban, gyümölcsoltó májusban, forró nyárban vagy késő őszutón, mikor már meghanyatlik a nap s utolsó szál virágunkat a kegyelet jeléül halottaink sírjára helyezzük.

Törekény szépség és óriás hatalom lakozik együtt a virágzásban: az emberi élet végessége, az egyszeri, mulékony, megismételhetetlen pillanat s az örök megújulás, a végtelen élet diadala. Emberi sors — mondhatjuk — a virágok sorsa: virágzás, gyümölcsözés, elmulás — és azon felül, amit kimondani, megfogalmazni nem tudunk: az alázatos, észrevehetetlen adakozásban, a látszólagos nyomtalan elmulásban a lélek örök, termő jelenlétének és hatalmának csodája.

Dávid Ferencre emlékezünk halálának 400. évfordulóján. Késő őszi virágokat helyezünk gondolatban első püspökünk ismeretlen sírjára. Szeretünk és tiszta érzéseink csokrát szeretnénk átnyújtani egy ismeretlen férfinak, akinek arcvonásait hiába próbáljuk magunk elé vetíteni a múlt homályából, s aki e borongós novemberben lelkének virágzó hatalmával nyilatkozik meg előttünk. Idézzük hát annak az alakját, ki önmaga közelit hozzánk: hisz gyümölcsstermő élete által szellemisége legyőzte az időt és 400 év távlatából igazságát mint virágba borult faágat ma előnkbe hozza. Emlékezzünk Dávid Ferencre, a megismert igazság hirdetésében és vállalásában életét áldozó reformátorra.

Egyszerű iparoscsaládból indult, és fiatal lelkének kincstárába gyűjtve a hit és tudás nézetét, itthoni tájakon és idegenben, egy forrongó, megújulást sürgető világban nagy reformátorok eszméi növesztették erős, virágzó ágú fává.

Gyökerei a jézusi evangélium talajába nyúlnak, onnan szívják az éltető nedveket. Koronájának lombsusogásában az Európát megrázó reformáció viharfellegei megszelídülnek és lesznek életet adó, esőt hordozó felhővé. Áldásos munkát fejt ki mint iskolaigazgató és lelkész, majd mint az egyház haladó erőinek vezéregyénisége megindul a reformáció útján. Lángoló szavával hamar megnyeri Kolozsvár polgárainak tiszteletét és szeretetét, új eszméivel, tudásával, bátor kiállásával János Zsigmond fejedelem pártfogását, aki maga is követőjévé lesz. A vallás igazságainak jézusi magatartással és lelkülettel igyekszik érvényt szerezni, anélkül, hogy másokat meggyőződésükben megbántana. Neki köszönhető, hogy

* Elhangzott a dévai várban augusztus 13-án, Dávid Ferenc halálának 400. évfordulóján.